

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

Педагогикалық сериясы
1997 жылдан бастап шығады

**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

Педагогическая серия
Издается с 1997 года

ISSN 2710-2661

№ 4 (2020)

Павлодар

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайгыров университета

Педагогическая серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания

№ KZ03VPYU00029269

выдано

Министерством информации и коммуникаций
Республики Казахстан

Тематическая направленность

публикация материалов в области педагогики,
психологии и методики преподавания

Подписной индекс – 76137

Бас редакторы – главный редактор

Бегентаев М. М.

д.э.н., профессор

Заместитель главного редактора

Ответственный секретарь

Пфейфер Н. Э., *д.п.н., профессор*

Нургалиева М. Е., *PhD доктор*

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Абибуллаева А.,

д.п.н., профессор

Бурдина Е. И.,

д.п.н., профессор

Жумагаева Е.,

д.п.н., профессор

Фоминых Н. Ю.,

д.п.н., профессор (Россия)

Снопкова Е. И.,

к.п.н., профессор (Белоруссия)

Мирза Н. В.,

д.п.н., профессор

Донцов А. С.,

доктор PhD

Шокубаева З. Ж.,

технический редактор

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

FTAMP 14.07.09

<https://doi.org/10.48081/WBHO2977>**А. Ш. Тлеулесова**

С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті,
Қазақстан Республикасы, Нұр-Сұлтан қ.

**ҚАТЫСЫМДЫҚ ТҰРҒЫДАН ОҚЫТУ
ӘДІСТЕМЕСІНІҢ ЕРЕКШІЛІКТЕРІ**

Бұл мақалада қазақ тілін қатысымдық тұрғыдан оқытудың түрлері талданған. Тіл үйретуде алдағы қатардағы озық әдіскерлердің еңбектеріне шолу жасалған. Тіл дамытуға бағытталған грамматикалық тапсырмалар, анықтамалар, ережелер, талдаулар білім алушылардың, шығармашылық қабілеттерін, ой-өрістерін арттыруға арналған материалдарға сараптама жасалған. Қатысымдық тұрғыда оқыту әдістемесінің ерекшеліктері: сөйлеу әрекетінің түрлері бойынша білім алушылардың белсенділіктерін қалыптастыруға, ой ұшқырлығын дамытуда, білімін кеңейтуге теориядан алған білімдерін жүйелеуге бағытталған.

Қазақ тілін оқытуда деңгей бойынша тапсырма беруде ауызша тіл дамыту басымрақ болады. Сонымен қатар, қазақ тілін жоғары деңгейде меңгерудің тиімділігі жайлы айтылған.

Тіл дамыту жұмысында білім алушылардың пікір айту, ауызша сөйлеу, жазбаша сауатты жазу, қоғамның өзге өкілдерімен сауатты қарым-қатынас жасау, яғни әрбір адамға керекті коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру мәселелерін шешу жолдарын көрсету керектіз.

Қатысымдық әдістің көмегімен білім алушылардың деңгейлік көрсеткіштерін қалыптастыруға байланысты жүргізілген жұмыс түрлері: айтылым мен жазылым қатынасын қалыптастыруға, сөйлеу дағдыларын дұрыс меңгеру, танымдық қабілеттерін арттыру жолдары ерекше. Сонымен қатар, тұжырымдама, нормаларды түсініп, дәлелдей білуге үйретуге және оны нақтылы іс-әрекетке, жаттығуды орындау ерекшеліктері бар.

Кілтті сөздер: тиімді жолдары, кәсіптік, сөздік қоры, білім, тіл үйренушілер, сөйлесу кезеңі, сөйлеу түрлері, мәтін.

Кіріспе

Тіл қарым-қатынас құралы, адамның ой-өрісін, мәдени дәрежесін, ақыл-парасатын, рухани байлығын көрсететін айна. Қазақ тілін оқытудың жаңа әдістері арқылы білім, білім алушының тілін дамыту, сөздік қорын байыту, жаңалыққа бейім, бәсекеге қабілетті тұлға дайындау негізі мәселені бірі.

Технология мен теориялық білімнің өзара байланысының осындай сатыға жетуі білім алушыны кәсіптік қызметке даярлай отырып, оқыту процесін тиімді әдістермен ұйымдастыруды қажет етеді.

Тілді оқытудың ұтымды әдістерін талдауда, ғылымда қатысым әдісі алдыңғы орынға шықты. «Коммуникация» сөзінің мәні қарым-қатынас жасау, тілдесу бірлесіп байланыс жасау деген ойды білдіреді, яғни ол адамдардың тілдің көмегімен сөйлесуін, тілдесуін, тілдің әлеуметтік мәні мен қоғамдық қызмет ерекшеліктерін және сонымен қатар қарым-қатынасты, өзара түсінушілікті айқындайды.

Сөйлеу тілінің ең қолданылатын кезі сөйлеуші мен тыңдаушының тікелей қарым-қатынасы. сөйлеуші тыңдаушының өз сөзін, ойын қалай қабылдауын көріп отыр. Соған байланысты ойын түрлендіре алады. Жазбаша тілде ондай мүмкіндік жоқ. Белгілі бір тілді үйрету әдісі оқу үрдісінің талабына сәйкес, үнемі өзгеріп, дамып отырады.

Қатысымдық тұрғыдан оқыту әдістемесінің ерекшеліктерін қарастырайық.

Зерттеудің нысаны: қатысымдық тұрғыдан оқыту

Зерттеудің пәні: қатысымдық тұрғыдан оқытуды әдістемесі

Мақсаты: қатысым әдістің ерекшеліктері мен негізгі қағидалары, тіл үйренудегі ұтымды жолдарын анықтау. Білім алушының сөздік қорын, шығармашылық қабілетін арттырып, тіл дамыту жұмыстарының тиімді жолдары айқындау. Тілдің, мәдениеттің, қарым-қатынас саласы ерекшеліктеріне сәйкес жеке тұлғалық, әлеуметтік және кәсіби қарым-қатынас жағдайларында құзыреттілікті қалыптастыру. Теориялық тұрғыдан негіздеп, әдістемелік жағынан қамтамасыз ету.

Міндеттері:

- қатысымдық тұрғыдан оқытудың әдістемесін анықтау;
- деңгейлі тапсырмалардың жүйесін жасау;
- қатысымдық әдістің тиімділігін анықтау.

Зерттеудің әдістері мен нәтижесі

Қазіргі уақыт талабына сай дәстүрлі тәсілдермен қатар қазақ тілін үйретудің креативті жолдары да ұсынылуда. Бәсекеге қабілетті, мемлекеттік тілді жетік білетін мамандарға деген сұраныс артып, қазақ тілінің тілдік жүйесі мен оның амалдарын мәдени-танымдық қатысымдық әрекеттер арқылы меңгертудің әдістер-тәсілдері артып, талап күннен-күнге күшейіп

келе жатқандығы белгілі. Тіл – адамдардың өзара пікір алмасуын, сөйлесімін қамтамасыз етіп, тілдік қарым-қатынасты орындайды.

Қарым-қатынас әрі сөйлеу құралы болып табылатын тіл мәселелерін ғалымдар олардың әр түрлі өзгешеліктеріне қарай жан-жақты зерттеу үстінде. Қазақ тіл білімі ғылымында ғылыми мәселелердің зерделенуі тілді оқытуға қатысты қатысым әдісін ұсынды. Қазіргі кезде халықаралық қатынас өз деңгейінде, жақсы дамыған сайын, тілді оқыту және оны үйретуге ерекше көңіл бөлінуде.

Ж. Аймауытов: «Біз үнемі қозғалып, өзгеріп, өркендеп отыратын тірі адаммен айналысқандықтан, біркелкі әдіспен шектеле алмаймыз. Сабақ беру үйреншікті жай шеберлік емес, ол – үнемі жаңадан жананы табатын өнер», – деген [1]. Сондықтан «коммуникация» ұғымының астарында қарым-қатынас, өзара байланыс тіл заңдылықтарының түсінігі жатыр.

Тілді үйрету ең бірінші қарапайым тапсырмадан, күрделі жаттығулар орындаумен жалғасады. Жаттығулар тілдік материалдардың негізінде тыңдаушының білім деңгейіне сай беріледі. Тілдік жаттығулар тақырыпқа сай, алуан түрлі болып келеді.

Қатысымдық технология – тіл үйренушілер бірін-бірі толықтырып, жеке жұмыс жасауға дағдыландыратын, ұтымды әдістердің бірі,

Қатысымдық тұрғыда оқытудың ерекшеліктері:

1 Қатысымдық әдіс – сөйлеу әрекетінің түрлерін (айтылым, жазылым, тыңдалым, оқылым, тілдесім) меңгерте білу.

2 Әдіс оқыту процесіндегі стратегияны анықтайды. Мәтінмен жүргізілетін жұмыстың бірнеше түрі жүргізіледі. Атап айтсақ: оқу, аудару, мазмұнын ауызша әңгімелесу, мәтінді әңгімелеу үшін жоспар жасау, мазмұндама жазу мәтінге сұрақ-жауап ретінде яғни диалог құру, т.б.

3 Әдісте барлық қағидалардың басын біріктіретін ең басты, негізгі идея болады. Сондықтан екінші тілді үйретуде де тілдік тұлғалармен жұмыс ауызша да, жазбаша да жүргізіледі.

Басты идея әдіснамалық рөл атқара келіп, әдістің жүзеге асуы үшін барлық мәселелердің басын біріктіреді. Мәселен, тіл мен әдебиет пәнін байланыстырып (тіл жанры), поэзиядағы өлеңдерді жаттатқызып, прозадағы басты кейіпкерлерді талқылатып, білім алушылар арасында өзара бәсекелестік тудыруға болады.

Сонымен әр сөйлеушінің дауыс ерекшелігі, тапсырманы қабылдауы түрліше болады. Оның бәрі білім алушының түсінігіне әсер етеді. Сөйлесудегі әр тілдік элементті жеке қабылдау, сол арқылы сөйлемдегі ойды анықтауға болады. Тіл арқылы қазақ халқының тарихы, әдебиеті, мәдениеті, ұлттық салт-дәстүрі, әдет-ғұрпы, болмысы танылады.

«Қай халықтың болса да, – дейді академик Ф.Мүсірепов – қоғамдық өсу-өркендеу жолында көтеріле алған биігі мәңгілік болып ана тілінде сақталып отырады. Қай халықтың болса да ақыл-ой тереңдігі көп салалармен тармақтала, мольға келіп, тағы да сол ана тілінің алтын қорына қосыла береді» [2].

Сөйлеу әрекетінің төрт қағидаты (тыңдалым, оқылым, айтылым, жазылым) міндетті түрде қамтылады. Мәтіндерге байланысты түрлі сызба, кесте, жаттығулар түріндегі тапсырмаларды орындау арқылы алынған білімді бекітіп, мәтінді ұзақ уақыт есте сақтауға болады. Осылайша білім алушылардың танымдық, шығармашылық қабілеттерін дамытамыз.

Айтылымда қазақша сөйлеуге үйрету сапалы болу үшін, басты-басты мынадай жағдайларды ескеру қажет [3]:

- қажетіне қарай сөздік қолдануға да болады;
- үйренетін тілде сөйлеуге деген қажеттілік;
- бір мәселенің мазмұнын байланысты түрде жүйелі баяндауды талап ету;
- білім алушының қабілетін ескеру.

Білім алушы:

1) мәтіндегі ақпаратты түсіну, өз ойын айтуға, әлеуметтік-тұрмыстық, қоғамдық-саяси, оқу-кәсіби салалардағы қарым-қатынас мәтіндерінің стильдік және жанрлық ерекшеліктерін түсінуге;

2) қарым-қатынас жағдайына сөйкес ақпарат сұрауға және хабарлауға, таным мен қарым-қатынас жағдайында әңгімелескен адамға әсер ету құралы ретінде ақпаратты пайдалануға;

3) лексика-грамматикалық және прагматикалық тұрғыда жеткілікті дәрежеде жариялау мақсатында әртүрлі қарым-қатынас салаларындағы жағдаяттарға қатыса алуға қабілетті бола алады [4].

Сабақта диалог жүргізуге арналған тірек сызбаны пайдаланудың нәтижесінде, студенттер тек өз білімдерін тереңдетіп, жалпы ой-өрістерін дамытып қана қоймайды, сонымен қатар олардың коммуникативтік іскерліктері мен дағдылары артатынын атап айтқан жөн [5].

Қатысымдық әдістің белгілері мыналар:

– кемінде екі адамның немесе бір адам мен топтың, бір топ пен екінші топ арасындағы тығыз байланыстың немесе шығармашылық іс-әрекеттің орындалу нәтижесінде болады.

– Қатысымдық әдіс үйренуші мен үйретушінің бір-бірімен ой бөлісуінде, тіл арқылы сөйлесуін қамтамасыз ете келіп, адам мен адамның, бір ұлт пен екінші ұлттың өзара түсінісуіне жол ашады.

Талдап отырған қатысымдық әдістің негізгі ерекшелігі –күнделікті өмірде тілді үйретуді жүзеге асыру, сабақ барысын практикалық тұрғыдан жан-жақты қамтамасыз ету [6]. Мысалы, білім алушы сұрақ қоя алу, сұраққа

жауап бере білу, көзімен көргенін, білген жайларды әңгімелеу, өз арманын айта алу, оқыған мәтіннің мазмұнын баяндай алу, қоршаған орта мен, жақын достарымен, сабақ беретін оқытушымен әңгімелесу сияқты сөйлеу әрекеттерін қатысымдық әдістің көмегімен меңгереді.

Демек, тыңдалым мен оқылым арқылы білім алушының ойлануын, өз бетінше жауап беруін дамытамыз, сонымен қатар тілі үйренушінің тіл байлығының артуына, сөздік қорының толысуына көмектесеміз.

Айтылым арқылы қарапайым күрделіге қарай бет бұру тілдік қатысымдылыққа бағыттайды. Сөйлеу тіліне қарай алғашқы жол ашылады [7].

Қатысымдық әдіс білім алушылардың қорытынды жасауына, өз пікірін айта білуіне және соны күнделікті өмірде пайдалана білуіне септігін тигізеді [8].

Берілген тақырыптарды дұрыс меңгерген білім алушы жазба жұмыстарында қате жібермей, ережені дұрыс қолданып, сауатты жазатын болады. Талаптардың бәрі де оқыту процесінде байланыстырып сөйлеуге дағды бере отырып, ойын жүйелі, дұрыс айта білуге жаттықтырады.

Бүгінде қатысымдық негізде оқытудың ерешеліктерін тәжірибеде қолдану маңыздылығы артып отыр. Іріктелген бағдарламалық тақырыптың барлығы қоғамдық, ғылыми техника жетістігіне, еңбек түрлерімен тығыз байланыста алынуы қажет [9]. Оқытудың қатысымдық әдісі топтық оқытуды қолдану нәтижесінде бірлескен әр студент өзінің жеке үлесін қоса алатын болады [10].

Қорытынды

Жоғарыда айтылғандарды түйіндей келе, қазақ тілін білім алушыларға нәтижелі үйрету үшін, оның оқыту әдістемесін жетілдіру қажет. Сол себепті оқыту процесінде жетістіктерге жету үшін, қазақ тілінің ауызша сөйлеу тілін де, сауатты жазу мәдениетін де үйретуіміз қажет. Сондықтан бүгінде қатысымдық негізде оқытудың ерешеліктерін тәжірибеде қолдану маңыздылығы артып отыр. іріктелген бағдарламалық тақырыптың барлығы қоғамдық, ғылыми техника жетістігіне, еңбек түрлерімен тығыз байланыста алынған. Оқытудың қатысымдық әдісі топтық оқытуды қолдану нәтижесінде бірлескен әр студент өзінің жеке үлесін қосады.

Демек, қатысымдық тұрғыдан оқытудың мәселелері мен айтылған ойлардың өзіндік ерекшеліктері, заңдылықтары, оны меңгертудің әдіс-тәсілдерінің кәсіби қатынаста атқаратын маңызы зор. Сондықтан оқыту үрдісінде пайдалану аса қажет.

Тіл – мәдениеті ойды дұрыс, түсінікті, анық, әсерлі әрі әдеби тіл нормасын сақтай, тіл тазалығын сақтай жеткізе білу шеберлігі.

Пайдаланған деректер тізімі

- 1 **Аймауытов, Ж.** Психология, жан жүйесі мен өнер тандау. – Алматы : Ататек, 2005. – 210 б.
- 2 **Мүсірепов, Ф.** Шығармалары. – Алматы : Жазушы, 2009. – 250 б.
- 3 **Оразбаева, Ф. Ш.** Тілдік қатынас : теориясы және әдістемесі. – Алматы, 2000. – 28 б.
- 4 **Алдамбергенова, Г.** Кәсіптік мектептердің орыс бөлім оқушыларының қазақша сөйлеу тілін құрылысшы мамандығына сәйкес мәтіндер арқылы дамыту : Пед. ғыл. канд. дисс. – Алматы, 2000. – 197 б.
- 5 **Өмірбаева, К.** Деңгейлік оқыту мен деңгейлік тапсырмалар туралы ұғым // Білім – образование. – № 2. – 2001. – 180 б.
- 6 **Қадашева, Қ.** Қазақ тілі : оқытудың тиімді әдістемелері. – Алматы : 2000. – 115 б.
- 7 **Бузаубакова, К.** Деңгейлік тапсырмалар. – Ақтөбе, 2007. – 149 б.
- 8 **Нұртазина, Р.** Қазіргі педагогикалық технологиялар. – Алматы, 2010. – 178 б.
- 9 **Өстеміров, Қ., Айтбаева, А.** Қазіргі білім беру технологиялары. – Алматы, 2006. – 185 б.
- 10 **Мұртаза, Б.** Мәтінді мөнерлеп оқуға үйрету // Қазақстан мектебі. – Алматы, 2015. – 17 б.

References

- 1 **Aimaıytov, J.** Psihologıa, jan júesi men óner tańdaıy [Psychology, the soul system, and the choice of art]. – Almaty : Atatek, 2005. – 210 p.
- 2 **Músirepov, F.** Shıǵarmalary [Works]. – Almaty : Zhazushy, 2009. – 250 p.
- 3 **Orazbaeva, F. Sh.** Tildik qatynas : teoriyası jáne ádistemesi [Language contacts : theory and methodology]. – Almaty, 2000. – 28 p.
- 4 **Aldambergenova, G.** Kásiptik mektepterdiń orys bólim oqúshylarınıń qazaqsha sóileý tilin qurylysshy mamandyǵyna saıkes mátińder arqyly damytý [The Development of speech of pupils in Kazakh language through texts for the construction trades]. – Almaty, 2000. – 197 p.
- 5 **Ómirbaeva, K.** Deńgeilik oqytý men deńgeilik tapsymalar týraly úǵym [The Concept of level training and level tasks]. In Bilim-education. – No. 2. – 2001. – 180 p.
- 6 **Qadasheva, Q.** Qazaq tili : oqytýdyń timdi ádistemeleri [Kazakh language: effective teaching methods]. – Almaty, 2000. – 115 p.

7 **Býzaybakova, K.** Deńgeilik tapsymalar [Level of the task]. – Aktobe, 2007. – 149 p.

8 **Nurtazina, R.** Qazirgi pedagogikalıq tehnologialar [Modern pedagogical technologies]. – Almaty, 2010. – 178 p.

9 **Óstemirov, Q., Aitbaeva, A.** Qazirgi bilim berý tehnologialary [Modern educational technologies]. – Almaty, 2006. – 185 p.

10 **Murtaza, B.** Mátindi mánerlep oqýǵa úiretý [Teaching expressive reading of texts]. In School of Kazakhstan. – Almaty, 2015. – 17 p.

Материал 29.12.20 баспаға түсті.

A. Ш. Тлеулесова

Особенности методики обучения с коммуникативной точки зрения

Казахский агротехнический университет имени С. Сейфуллина,

Республика Казахстан, г. Нур-Султан.

Материал поступил в редакцию 29.12.20.

A. Sh. Tleulessova

Features of teaching methods from a communicative point of view

S. Seifullin Kazakh AgroTechnical University,

Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan.

Material received on 29.12.20.

В данной статье анализируются виды обучения казахскому языку с коммуникативной точки зрения. В работе делается обзор трудов передовых методистов в области обучения языку. Рассматриваются грамматические задания, справочники, правила, разборы, направленные на развитие речи, материалы, посвященные развитию творческих способностей обучающихся. Особенности методики обучения с коммуникативной точки зрения: методика направлена на формирование активности, развитие мыслительной деятельности, расширению знаний обучающихся по отношению к видам речевой деятельности, систематизации теоретических знаний.

При выполнении заданий в соответствии с уровнями обучения по казахскому языку более приоритетным является развитие устной речи. Наряду с этим, говорится об эффективности усвоения казахского языка на высшем уровне.

В работе по развитию языка нам необходимо показать студентам, как решать проблемы устной и письменной речи, общения с

другими членами общества, то есть формирование коммуникативных навыков, необходимых каждому.

Виды работ, проводимых в связи с формированием показателей уровня студентов с помощью коммуникативного метода: специальные способы формирования взаимоотношений произношения и письма, правильное приобретение разговорных навыков, развитие познавательных способностей. Кроме того, есть особенности концепции, умение понимать и обосновывать нормы и применять их к конкретному действию, выполнению упражнения.

Ключевые слова: эффективные пути, профессионализм, словарный запас, знания, изучающие язык, время речи, виды речи, текст.

This article analyzes the types of teaching the Kazakh language from a communicative point of view. The paper reviews the works of leading methodologists in the field of language teaching. Grammar tasks, reference books, rules, analyzes aimed at the development of speech, materials devoted to the development of students' creative abilities are considered. Features of the teaching methodology from a communicative point of view: the methodology is aimed at the formation of activity, the development of mental activity, the expansion of students' knowledge in relation to the types of speech activity, the systematization of theoretical knowledge.

When performing tasks in accordance with the levels of teaching in the Kazakh language, the development of oral speech is more priority. Along with this, it is said about the effectiveness of mastering the Kazakh language at the highest level.

In our work on language development, we need to show students how to solve the problems of speaking and writing, communicating with other members of society, that is, the formation of communication skills necessary for everyone.

Types of work carried out in connection with the formation of indicators of the level of students using the communicative method: special methods of forming the relationship of pronunciation and writing, the correct acquisition of speaking skills, the development of cognitive abilities. In addition, there are features of the concept, the ability to understand and substantiate norms and apply them to a specific action, exercise.

Keywords: effective ways, professionalism, vocabulary, knowledge, language learners, speech time, types of speech, text.

Теруге 29.12.2020 ж. жіберілді. Басуға 11.01.2021 ж. қол қойылды.

Электронды баспа

2,93 Мб RAM

Шартты баспа табағы 38,0.

Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген З. С. Исакова

Корректорлар: А. Р. Омарова

Тапсырыс № 3720

Сдано в набор 29.12.2020 г. Подписано в печать 11.01.2021 г.

Электронное издание

2,93 Мб RAM

Усл.п.л. 38,0. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка З. С. Исакова

Корректор: А. Р. Омарова

Заказ № 3720

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

8 (7182) 67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

www.vestnik.tou.edu.kz